

BOORN en BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN en BOERSCHOP

Uitgave van de
Heemkundevereniging Bussemakerhuis.
Jaargang 6, No. 1, Maart 1996.
Verschijnt 2 maal per jaar.

I N H O U D

Bewogen beelden	Redactie	2
Schenking van het Rijksarchief	H.A.M. Woolderink	3
Het oudste Nederlands	J. Kleinman	5
Het Huis Weleveld...	J.J. Grootenboer	6
Ooit gesloopt 2	J.B.F. Leuverink	14
Zo was't, zo is't	Redactie	15
Wie woont waar? (3)	M.G.E. van Harten-Fransen	16
Zo was Bornerbroek 5	A.J.M. Hodes	19
Publicque kerken.....	A.A. ten Kate	20
Vice-versa Welbergen-Weleveld	B. Wolbert	21
Boekennieuws	Redactie	25
Monument 3	Redactie	26
Een Bornse jongen in de Franse tijd (2)	H.A.M. Woolderink	27
Boekennieuws 2	Redactie	30
Stroom Esch	Lejo van Kuijeren	31
Wie Weet?	Redactie	32

Herkomst illustraties:

F. Bakker, Borne: 10
Archief F.J. van Capelleveen, Borne: 1;2;6;7;8;12;15(onder);21;25;27;30
Archief J.J. Grootenboer, Borne: 24
Archief M.G.E. van Harten-Fransen, Borne: 16;17
Dr J.M. Fuchs, Shell Journaal van Oude en Nieuwe wegen: 22
A.J.M. Hodes, Almelo: 19
J.B.F. Leuverink, redactietekenaar, Borne: 14;31
Onbekende herkomst: 5
J.A. Polder: 29
R.O.B., Amersfoort: 13
H. Velner, redactiefotograaf, Borne: 15(boven);26;32
Verkade, Muntboek: 20;23

BEWOGEN BEELDEN

In de jaren 1820 tot 1870 was dokter J.B. Schoemaker arts te Borne. Hij woonde in een thans verdwenen pand op de hoek van de Oude Kerkstraat en de Marktstraat. Op die plaats werd in 1940 café De Ster gebouwd. Dokter Schoemaker was gek op tuinen en verwierf zich, bij stukjes en beetjes, het buitengoed De Hemmelhorst aan het einde van de gelijknamige straat. Hij wist het goed tot een ware lusthof om te toveren. Godsdienstig als hij was, verfraaide hij zijn "buiten" met twee heiligenbeelden.

De beelden, voorstellende Bernardus en Johannes, werden in de vele jaren dat ze er hebben gestaan flink door de tand des tijds aangetast. Dit was dan ook de reden dat ruim 2 1/2 jaar geleden werd besloten tot een algehele renovatie. De klus werd, met toestemming van de huidige eigenaar, de heer Herman

Oude Egberink, uitgevoerd door de heren Hans Leuverink en Richard Mensink. De renovatie kwam in 1995 gereed.

Op 12 augustus 1995 werden de beelden vervoerd vanaf de werkplaats van Leuverink aan de Meijershof in Borne, naar de boerderij de Hemmelhorst en geplaatst op de nieuwe sokkels voor de oude boerderij. We mogen de heren Leuverink en Mensink dankbaar zijn voor hun werken aan het behoud van ons cultuurgood. Zij hebben hun werk op voortreffelijke wijze uitgevoerd.

De beelden, Johannes links en Bernardus rechts, zoals ze weer te pronk staan bij de Hemmelhorst.

SCHENKING VAN HET RIJKSARCHIEF

Door automatisering van de bestanden, zijn veel stukken in het Rijksarchief Overijssel te Zwolle thans te raadplegen op microfilm. De leeszaal-exemplaren van veel stukken zijn daardoor overcompleet geworden en aan plaatselijke heemkundeverenigingen geschonken. Wij zijn daardoor in het bezit gekomen van diverse stukken over hypotheke en testamenten, alsmede doop- en trouwboeken en geboorteregisters. Het bestuur zal bekijken hoe deze stukken in de toekomst voor de leden van de vereniging beschikbaar kunnen worden gesteld. Daarom is reeds een kopie van de meeste stukken ondergebracht in het Streekarchief te Delden waar ze nu reeds kunnen worden geraadpleegd. Het gaat om de volgende stukken:

R.A.O. ZWOLLE, ARCHIEF RICHTERAMBT BORNE (TOEGANG 43.1)

Nr. 1	transporten en hypotheke * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1760 - 1775
Nr. 2	transporten en hypotheke * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1775 - 1790
Nr. 3	transporten hypotheke * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1790 - 1803 1790 - 1808
Nr. 4	transporten en hypotheke * copie origineel * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1808 - 1811
Nr. 5	transporten * copie origineel * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1803 - 1808
Nr. 6	hypotheke testamenten * transcripties * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1733 - 1734 1736 - 1753
Nr. 7	testamenten * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1753 - 1772
Nr. 8	testamenten * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1772 - 1797
Nr. 9	testamenten * copie origineel * excerpten	1798 - 1808
Nr. 34	register 50° penning (overdrachtabel.) * copie origineel * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1740 - 1782
Nr. 35	register 50° penning * copie origineel * excerpten * index familienamen * index zakennamen	1782 - 1805

R.A.O. ZWOLLE, RETRO-ACTA BURGERLIJKE STAND GEMEENTE BORNE

Nr. 55	doopboek N.H. * copie origineel * index familienamen * index voornamen	1728 - 1812
Nr. 57	doopboek R.K. * index familienamen * index voornamen	1710 - 1753
Nr. 58	doopboek R.K. * index familienamen * index voornamen	1754 - 1812
Nr. 59	trouwboek R.K. * copie origineel * index familienamen * index voornamen	1709 - 1812
Nr. 60	doopboek R.K. Bornerbroek * index familienamen * index voornamen	1799 - 1811
Nr. 61	doopboek R.K. Hertme * index familienamen * index voornamen	1787 - 1811
Nr. 62	trouwboek R.K. * copie origineel * index familienamen * index voornamen	1754 - 1813
Nr. 63	register trouw Gericht Borne * index familienamen * index voornamen	1795 - 1811
Nr. 65	register overl. Gericht Borne * index familienamen * index voornamen	1806 - 1811

UIT ARCHIEF ST. STEPHANUSPAROCHIE

doopboek R.K. Hertme * copie origineel	1803 - 1832
trouwboek R.K. Hertme * copie origineel	1813 - 1832

R.A.O. ZWOLLE STATENARCHIEF

Nr. 5344	register huisgezinnen (volkstelling) * copie origineel * index familienamen * index voornamen * index beroepen	1795
----------	--	------

R.A.O. ZWOLLE BURGERLIJKE STAND GEMEENTE BORNE

tienjarige tafels	geboorteregisters	1811 - 1893 1893 - 1902 1903 - 1912
index	geboorten	1894 - 1902
tienjarige tafels	huwelijksregisters	1811 - 1893 1893 - 1902 1903 - 1912
index	huwelijken	1894 - 1912
tienjarige tafels	overlijdensregisters	1811 - 1893 1893 - 1902 1903 - 1912
index	overlijdens	1894 - 1932

De heanige man krig aajt de kloot wierum

HET OUDSTE NEDERLANDS

We onderscheiden in de taalwetenschap drie stadia in de Nederlandse taal. Het Oud-Nederlands, het Middel-Nederlands en het Modern-Nederlands (zoals we dat nu ook spreken en schrijven). Van het Oud-Nederlands is maar één zin bekend! Deze werd gevonden in een bijbel en is waarschijnlijk geschreven door een monnik. De zin ziet er als volgt uit:

Hebban olla vogala nestus bigunna hinace hick anda thoe.

In hedendaags Nederlands wil dit zeggen: Alle vogels hebben een nest behalve jij en ik.

Naar aanleiding van deze zin schreef ik het volgende gedichtje:

*Alle vögel bouwt n nuske
Alle vögel hebt ne stie
Der is veur iedereen nen nuske
Mer zo nig veur oe en mie*

*Alle beumkes dee könt bleujen
Alle bleumkes bleujt der noe
Op de bleumkes vleeft de iemkes
Mer hoo geett met mie en oe?*

*Op de deers en de gewassen
Schient de zun en schient de moan
Um te bleujen en te rösten
Mer hoo mutt met oons noe goan?*

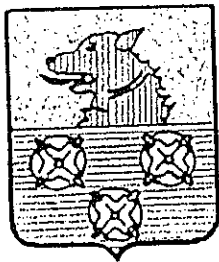
Jan Kleinman.

HET HUIS WELEVELD OP EEN KRUISPUNT VAN WEGEN

Rede uitgesproken door J.J. Grootenboer op 15 september 1995, bij de opening van de tentoonstelling in het Bussemakerhuis in Borne over het Huis Weleveld bij Zenderen.

Wat moet ik, in zeg vijftien minuten vertellen? Alleen al het manuscript van Jonker Sweder II van Scheele van Weleveld bedraagt achttienhonderd bladzijden tekst. De tekst, zo zorgvuldig overgezet in leesbaar Nederduits, door de Heer en Mevrouw De Bakker.

Weleveld

Ik móet de relatie tussen Weleveld en Ruinen, in het begin van de Welevelder tijden, overslaan. Er moet een huwelijk zijn geweest tussen een zoon van Van Ruinen (vermoedelijk Mewekin) en een dochter van Godfried van Welvelde. Dat kan best zo zijn. Want reeds in het jaar 1206 was er sprake van ene Godefricus de Welvelde die in dienst was van de Heer van Steinfurt. Zoals bijna alle begin, is ook het begin van deze geschiedenis in nevelen gehuld. Sweder II noemt het jaar 1300 als zijn voorgeslacht van moeders zijde zich vestigt op wat hij noemt het Wolfsveld, een naam die later werd verbogen naar Weleveld. Die naam Wolfsveld kennen we nu en, o toeval(?), er is een wolfskaak gevonden bij het uitdiepen van de slotgracht!

De keus om juist op deze plek te bouwen werd waarschijnlijk ingegeven door de plaats van de Hof van de Meijer van Ruinen in Zenderen. En Sweder II noteert: *Er was toen ook voldoende graanland, er waren voldoende weidegronden.* De jacht- en visgronden waren uitstekend en de plaats op de splitsing van wegen en beken gaf niet alleen een bron van inkomsten door tolheffing, het was ook voor verdediging goed in positie. Beken waren er ook, al hadden die nog geen eigen naam. Het water ten noorden van Het Weleveld heette Biheld waarvan mogelijk onze Bieffel is afgeleid. Die beek liep over de Dourenfort op Almelo aan!

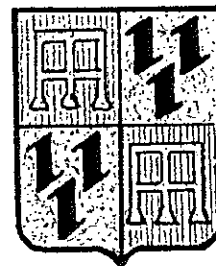
Het eerste huis moet uit hout en leem opgetrokken zijn geweest en dat had volgens Sweder II in oorlogstijd zo zijn voordelen: *"Dan gaat er niet zo veel verloren!"*.

Er is natuurlijk over het begin meer te vertellen. Wat te zeggen over het "huis-op-palen" in de gracht. Het huis moet midden in het water hebben gestaan en was slechts per boot bereikbaar. Daar woonde toen ook een Van Welvelde in; als kluizenaar, als een vroom man dus... En in de tuin, op een bergje, was in oude tijden óók nog een woning waarin een jongere broer verbleef.

Vaste grond krijgen we door een document uit 1353, waarbij Johan I van Welvelde de goederen van Borne in leen krijgt van de Heren van Ruinen. Dat document geldt dus als het moment van een zekere verzelfstandiging van Het Weleveld, al blijft het tot de Franse Tijd een leen van de Heerlijkheid Ruinen. Daaronder hoorden toen de erven het Luttike Hulscher, het Storkeslo, het Huis ter Bekke, het Huis ter Haar en verder Bartoldinck en Veldhuis in Hertme.

Van Weleveld wordt Scheele.

In 1521 trouwt Johan III van Weleveld met Wilhelmina van de Rutenborch. Als zij sterven blijft alleen Anna van Welvelde over. Anna was klein van stuk zodat de mensen zich soms afvroegen wie die stakker wel was! Ze vindt haar partner in Sweder I von Scheele van de Schelenburg in de buurt van Osnabrück. De man was bijziend en voor hem moest een apart bed gemaakt worden wegens een onbekend gebrek, maar aan het produceren van kinderen blijkt niets te mankeren. Zo komen de Scheele's op de havezathe Welvelde. Sweder I blijft echter op de Schelenburg wonen en Gert ter Haar, van de gelijknamige hof, treedt als bewaarder op. Anna van Welvelde organiseert wel de nodige verbouwingen. Er komt een eigen keuken bij en de water- en windmolen krijgen de nodige reparatiebeurt. Zoon Christoffer, die in 1558 met Judith Ripperda van het Weldam trouwt, vestigt zich wel op Welvelde. Het zal hem pijn en moeite kosten.....

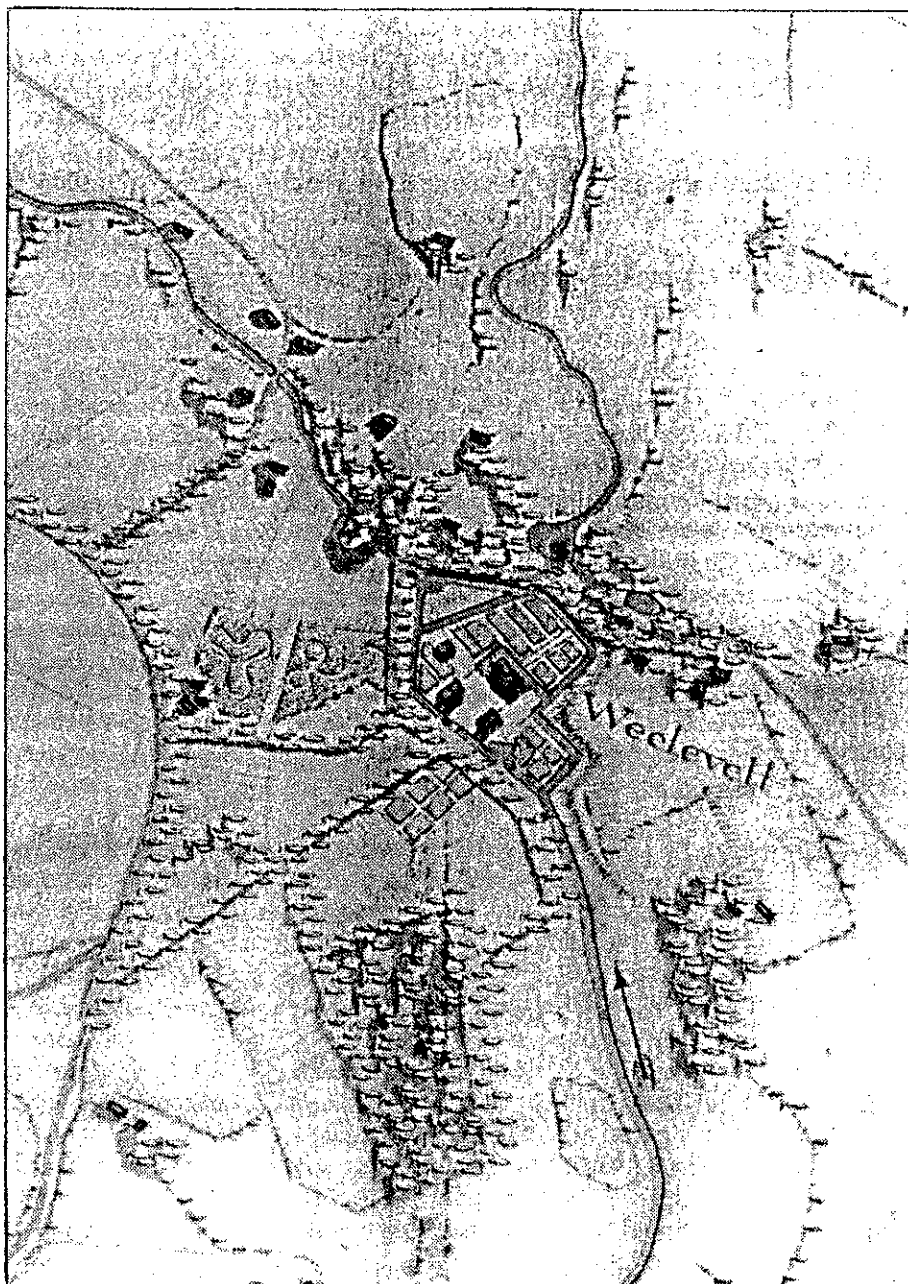
Schele

Hij begint na zijn komst de oude rechten weer te herstellen. Dat levert hem wél een vechtpartij op met zijn pachters, zij het, dat het aan het einde van een trouwpartij was. De heren nemen daarna geen uitnodiging aan als "brulfteneugers" aan de poort komen.

Het Huis in het begin van de Tachtigjarige Oorlog.

De Tachtigjarige Oorlog breekt uit. Christoffer, die een geheel nieuw huis laat bouwen in 1576, ziet zijn optrek reeds vier jaar later in vlammen opgaan. Tot overmaat van ramp breekt er onder de Zenderse boeren een opstand uit, onder leiding van Paaschen, die woont aan de Kokendiek. Het einde van de opstand blijft onbekend. Spaanse troepen belegeren Het Weleveld. De Scheele's vluchten naar Westfalen en Johan Schulte bewaakt, samen met Johan Bartelink, het huis. Maar Overste Lubbert Sturman, in Spaanse dienst en getrouwd met een bastaardochter van Christoffer Scheele n.l. Christine, breekt in het huis in met een list en rooft alle voeding weg. (Over bastaarden: Oom Jasper had er meerdere! Hij was seksueel actief op doktersrecept. Wie was die arts?!). Johan Schulte verbergt het archief nog in de oude kerk van Borne, maar het wordt daar gestolen ("spoliert").

De kaart van Hottinger uit 1783 waarop Het Weleveld met tuinen en gebouwen is aangegeven.

De bezetting wordt regelmatig verwisseld. "De Welchen en de Tauschen" zijn het ergst. Ze vernielen het huis tot op de fundamenten. Dan breekt de pest uit onder de troepen. De doden worden begraven in de kruidentuin en later in de koolhof, waar toch al een devotiekapel staat. Uiteindelijk gooien de mannen de lijken in de gracht. Er is overigens bij de laatste recon-

structie geen Spaans botje gevonden. Wij kunnen dit dus niet bevestigen!

Volgens de boeren van toen, die ook wel raad wisten met de resten van het huisraad van de havezathe, werden al die lijken spoken en die geesten manifesteren zich als Christoffer Scheele van Welvelde. Christoffer als boeman!

De jonge zoon van Ter Haar weet nog een koperen brouwketel te redden. Huis en boerenerven zijn echter allen verwoest maar met verbazingwekkende energie begint men direct met de herstelwerkzaamheden! "DIS HAUSZ GESATST IN GOTTES HAND, MUSZ DAS BEWAREN VOR KRIG UND BRAND" tikt de steenhouwer in het zandsteen. En die steenhouwer was: Lubbert Sturman, de man van Christine Scheele, de bastaarddochter....

Het herstel.

Er wordt gerestaureerd, nieuw gebouwd, bijgewerkt. Maar in 1595 stort de zaak weer in. De ankers zijn doorgeroest en het hout verrot. Maar wie slaat nu ook mest op, op zolder?! Je wordt er toch moedeloos van! Dan begint Sweder II, de zoon, maar weer opnieuw en geeft daarbij een precieze datum aan: 11 augustus 1596. In 1606 wordt er weer het nodige bijgebouwd. De LIJFTUCHT van Christoffer moet er voor worden afgebroken. Er wordt zelfs een nieuwe beek gegraven langs de Harenkamp. Sweder II noemt de nieuwe beek: De Bornse gracht.

De oorlog woedt echter voort. Sweder II neemt troepenbewegingen waar rondom zijn Huis. Er is een legermacht(je) onderweg naar Hasselt en men kampeert bij hem voor de deur, bij Hombrinck en in de Tengelenkamp. Hij redt zijn bommen door met de commandant te overleggen. Biedt hem ook een etentje aan maar de commandant weigert. Hij is tevreden met een "Toet'n bier" en mompelt bij het weggaan "Onze Heere God schijnt dit keer Geus te zijn!" en hij blijft die nacht bij zijn mannen onder de bommen liggen. In de regen.

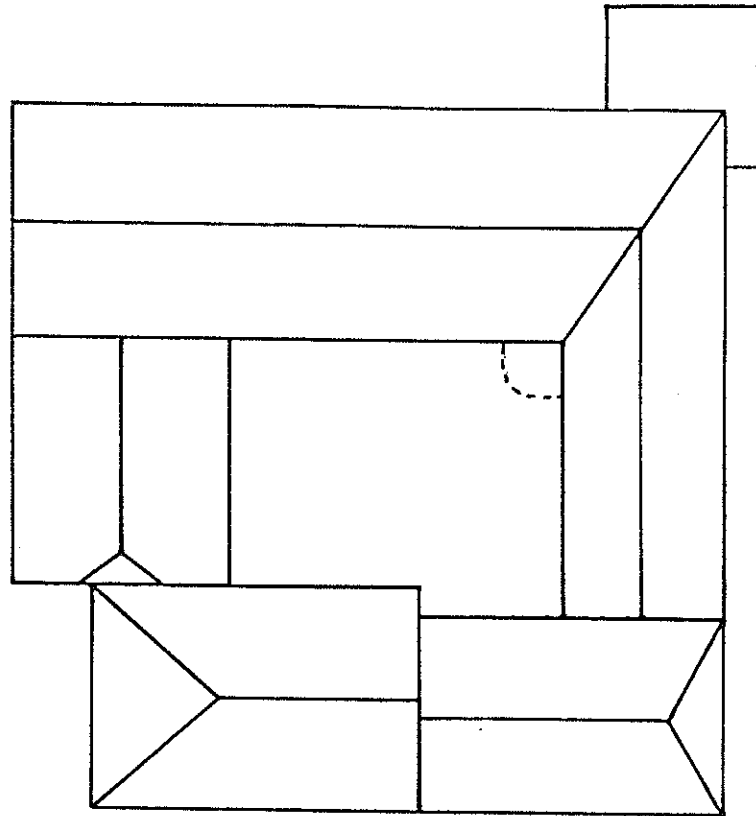
In 1609 wordt er een nieuwe watermolen gebouwd en het grachtenstelsel wordt fors uitgebreid. Het Grote Werk moet nog volgen en daarvoor zal Sweder II een architect uit Osnabrück inschakelen, t.w. Meester Johan Nieman. Die bouwt er de Grote Zaal en zorgt voor een pronkgevel van Bentheimer zandsteen. Er komen overal teksten, in het Nederduits, maar ook in het Latijn. Het merendeel van de teksten bevestigen de vrome, vooral Lutherse instelling van de man. Maar toch?

In de Grote Zaal, waar ook kerkdiensten kunnen worden gehouden, is een tekst te lezen uit 1 Timotius 2 die luidt:

Ik vermaan dan vóór alle dingen, dat er gedaan worden smekingen, gebeden, voorbeden, dankzeggingen voor alle mensen, voor koningen en allen, die in hoogheid zijn, opdat wij een gerust en stil leven mogen leiden.

1 Timotius 2: 1 + 2, S.V.

(= sub vo'ce = onder dat woord)

Bovenaanzicht van de waarschijnlijk positie van de gebouwen van havezathe Weleveld t.o.v. elkaar.

De keuze van die tekst sluit aan op de standsopvattingen van Sweder II, waarbij adel die in hoogheid gezeten is, als taak heeft degenen die onder hem gesteld zijn te beschermen en te behoeden, opdat ze een stil en gerust leven mogen leiden.

Zo bouwt Sweder zijn huis, zijn toren, zijn nieuwe toegangspoort. In het aangeleverde zandsteen ontdekt Sweder afdrukken van schelpdieren en ziet daarin het bewijs dat de Grote Zondvloed ook in Twente en Westphalen heeft huisgehouden.

Opnieuw oorlogsdreiging.

In 1623 treffen bij Stadtlohn de tegenstanders in de Duitse Dertigjarige Oorlog elkaar. Een wrede slag kost aan duizenden mannen het leven. De rest trekt plunderend, moordend, brandschattend en verkrachtend door de streek. Sweder II loopt zijn verdedigingswerken na. Hij laat bij Albergen de Blockfort opgraven, herstelt Peggefort, de Harinckfort en de Biheld alsook Engelbertink Stege en de Kokendiek. Ook laat hij slag-

bomen aanbrengen op de wegen naar Borne: Een wanhoopsdaad, want een slagboom houdt zo weinig tegen. De inwoners van Borne vluchten massaal naar Oldenzaal. Johan Rammelman bewaakt het huis verder, samen met de Calvinistische(!) predikant Harde-nack en de Oudvlaminger Mennist Gerrit Tönnissen.

De orkaan trekt voorbij en bij terugkeer vieren de bewoners van de havezathe op Zondag Cantate het Heilig Avondmaal, geleid door dominee Wolter Molanus.

De plannen voor de bouw van een kapel.

Tijdens de viering van het Heilig Avondmaal, en weer op Zondag Cantate maar nu in 1629, droomt Sweder II weg. Hij denkt niet alleen na over de zuivere leer overeenkomstig de Augsburgse Confessie, maar ook over de bouw van een huiskapel. "Zoals zijn voorvaderen 't hadden gewild". Sweder II leeft in onmin met de Ridderschap en de Steden. Hij wil gewoon niet meewerken aan de invoering van de Calvinistische vorm van geloven. Hij wil er wel rekening mee houden. Sweder II komt uit zijn dagboek naar voren als een tolerante man. Hij wil best een sobere kapel, met de preekstoel in het midden, een eenvoudige avondmaalstafel ervoor en een bakje als doopvont, al noteert hij later in de kantlijn dat hij toch nog een zandstenen vont zou prefereren. Na het Twaalfjarig Bestand zetten de Ridderschap en de Steden en de Calvinistische predikanten door en komen er definitief Calvinistische predikanten op de Bornse preekstoel.

Dan droomt Sweder heel anders, het zal een kapel worden met een hoofdaltaar en een zijaltaar. Een muurbank in de kapel en de familiebanken bezijden het hoofdaltaar, als te doen gebruikelijk. Protestantse heiligen zullen worden afgebeeld en de muren worden met tekstborden behangen. Wanden en zolderingen zullen van bijbelse en kerkhistorische voorstellingen worden voorzien.

Een eigen huiskapel... het is er nooit van gekomen. In 1639 sterft Sweder II, oud en der dagen zat...

Het einde van de periode Scheele.

Zijn nazaten doen het minder goed. Op de beroemde Rabo Herman na. Die had echter Welbergen als zijn belangrijkste domicilie. Ernestus Christoforus Bernardus Carolus is de laatste van het geslacht. Eén zuster raakt aan lager wal en loopt bedelend door Borne. Vraagt onderstand aan bij de Ridderschap en de Steden en krijgt fl. 200,00 toegewezen, mondjesmaat uit te betalen. Ook toen al hield men de uitkeringsgerechtigden in de gaten! Men verkoopt uiteindelijk het huis en het goed aan Lambert Joost van Hambroick.

De periode Hambroick.

Van Hambroick koopt het landgoed voor fl. 51.066,00. Hij herstelt, bouwt, breekt af en voegt toe. Zorgt voor infrastructuur

Hambroick

tuur. Huis en Hof, alles krijgt een flinke beurt. Er komt een nieuwe vleugel met een eetzaal, keuken en gemakjes. Ramen worden vervangen en kelders krijgen een nieuw gewelf. De grote poort gaat in 1738 van de benen en er wordt een nieuw molenhuis gebouwd. In 1742 valt het oude huis ten offer aan vernieuwing en we kennen dat nieuwe huis. In 1750 valt de toren. Er komt een nieuwe voordeur en Albert Geuke krijgt er de opdracht voor. Zijn zonen bouwen er nog wat bij en breken weer het nodige af.

Dan komen uiteindelijk de Fransen en als die eenmaal aan het bewind zijn worden de heerlijke rechten afgeschaft en daarmee drogen belangrijke bronnen van inkomsten op. Zoals zoveel collega's verkoopt, nadat in 1804 het huis reeds werd afgebroken, Van Hambroick zijn bezittingen. Het hele landgoed gaat in 1819 over in handen van de Almelose/Bornse Notabel G.J.O.D. Dijkers....

Een uitleiding.

Dan is het definitief voorbij met het eens zo gekoesterde huis, waar de Van Welvelde's hun Zenderse bestaan begonnen. Waar de Scheele's hebben verbleven. Ze waren, vooral in de begintijd van hun bestaan, in Twente mannen met een goede opleiding en haalden zelfs de Haagse Staten-Generaal als vertegenwoordigers van dit gewest. Sweder II is ook nog een tijdje voorzitter geweest van dit illustere College. Hoewel ze het aanvankelijk bést vonden onder de bisschop, "Onder de kromstaf is het goed zitten", dachten ze daar later anders over...

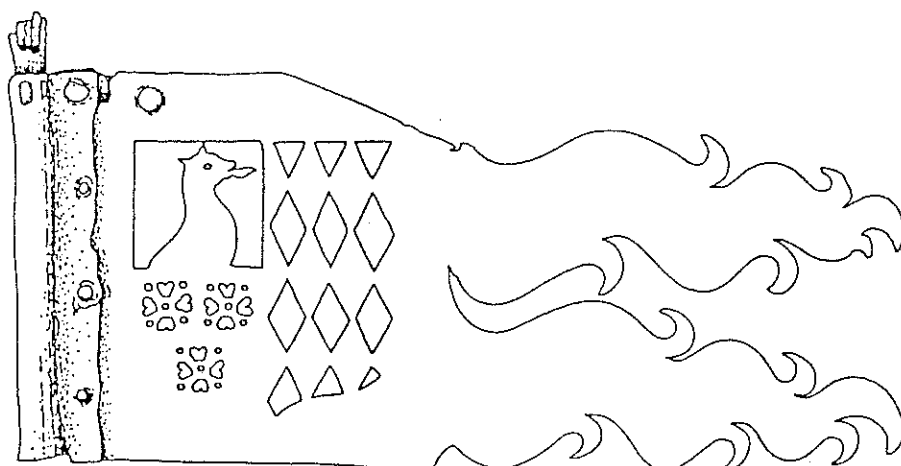
Waar de jonkers, overtuigd van hun gelijk, jaagden, visten, de boeren lieten werken, woonden en leefden ze, maar namen ze ook, omdat ze hun functie hoog opvatten, diezelfde boeren in bescherming als dat nodig was. Weleveld was het Huis waarover eens de soldaten zongen:

HET HUIS VAN WELEVOORT
LIGT IN EEN DUISTER OORD...

Het Weleveld waar statige lanen nog te zien zijn en wat resten òf op de tentoonstelling, òf in de door Kwint als folly op het terrein neergezet, bedoeld als een grap, als een verrassing, een leuke manier van "voor-de-gek-houden". De grachten zijn gereconstrueerd en tot archeologisch monument verheven. Een verdwenen Huis en zijn bewoners, waarvan Sweder II vermeldt dat de helft van Borne in zijn bezit was, waarvan hij in de kantlijn later nog tweederde maakt...

Dit is het einde van mijn verhaal. Ieder kan er het zijne mee doen. Een verhaal van oorlogen en geruchten van oorlogen en nog is dit het einde niet. Watersnood en droogte. "Is dat het verhaal?" vroeg iemand mij. Helaas! Het is niet anders. Mensen blijken in de loop der geschiedenis periodiek de behoefte te hebben zo met elkaar om te gaan! Ik voor mij heb de aandacht vastgehouden voor de persoon van Sweder II. Hij komt mij zo aandachtig voor, zo tolerant en soms "zo Twents-nuchter". In zijn denken is veel ruimte. Hij heeft het niet zo begrepen op de Calvinisten en oordeelt dan wat zwaar. Ik begrijp dat. Maar, als prominent lid van een minderheidsgroep, begrijpt hij ook de positie van andere minderheidsgroepen. Ik voor mij vermoed, dat daarom de doopsgezinden, in casu Hendrik Berends Hendriks (Hulshoff) zich in de schaduw van het Huis Weleveld konden vestigen. Voor mij zijn dit gaten van goedheid in de soms zo hermetisch gesloten geschiedenis.

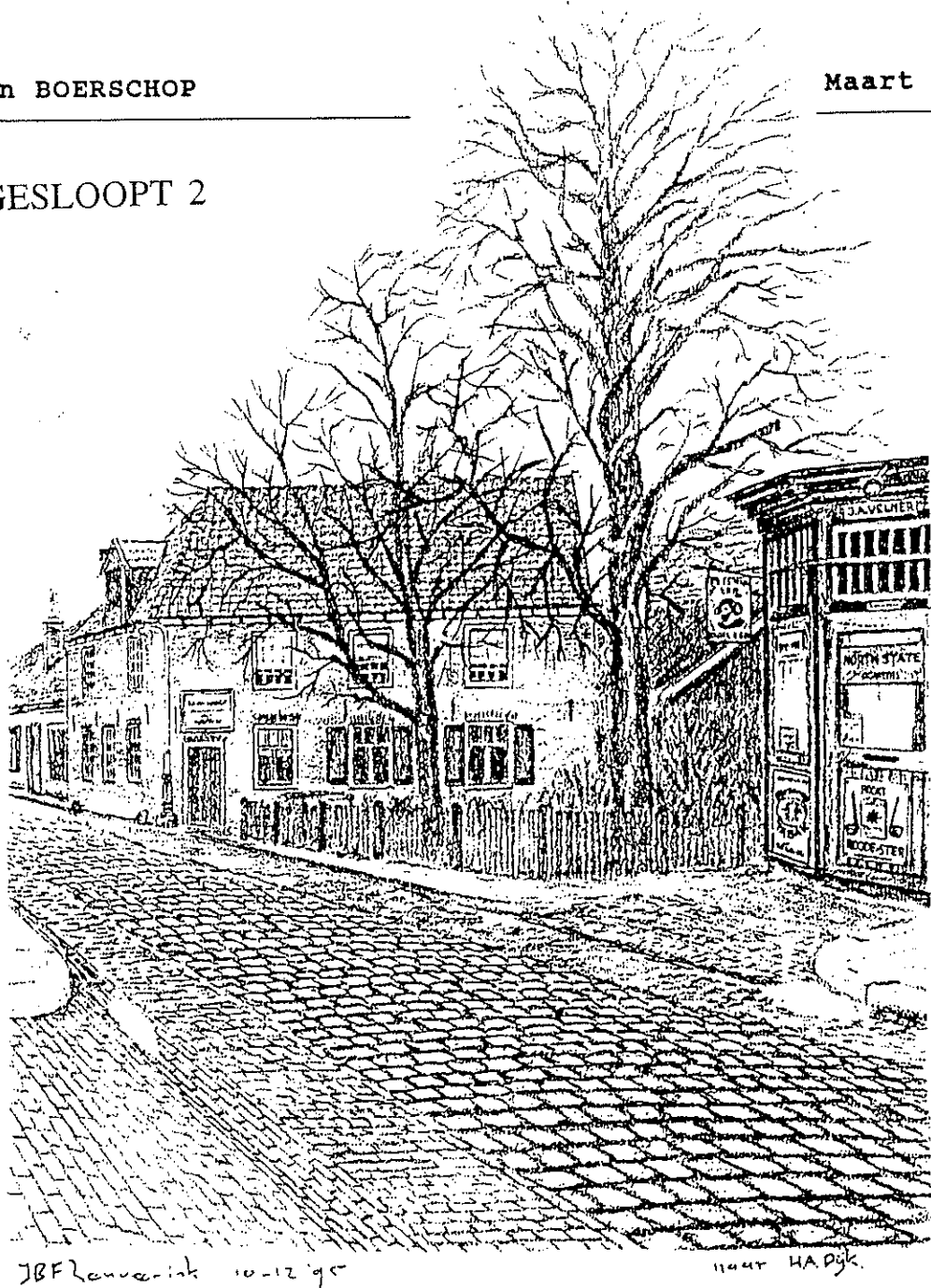
Wat U allen aangaat: neem deel aan de opening van de illustratie van mijn verhaal, maar kom later wel terug om alles eens rustig te bekijken...

Het 17^e eeuwse windvaantje dat bij het uitdiepen van de grachten in 1995 werd gevonden. Het koperen vaantje meet 40 bij 16,7 cm en bevat het wapen van Weleveld en van een nog onbekend geslacht.

Riekeleus zeer röp veer

OOIT GESLOOPT 2

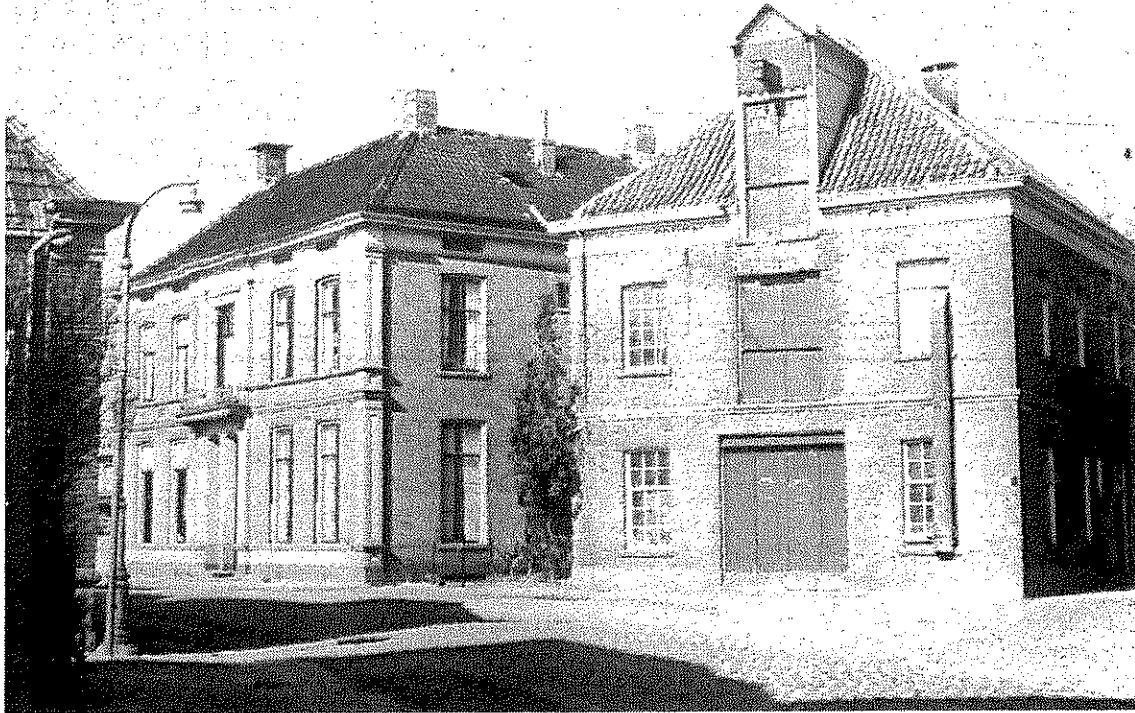
Bovenstaande tekening is naar een foto uit de jaren dertig genomen van de Peppelenlaan, nu Grotestraat. Geheel links ziet U nog net het onlangs door Hr. J. Kroeze gerestaureerde pand van de heren Kamman. Behalve dit pand en een kastanjeboom is alles intussen verdwenen.

De tabakskiosk van J.A. Velner is in 1944 afgebroken (er was toen immers niets meer te roken). De heer Velner zelf, gaf als reden op dat er toen 's morgens niemand meer kwam en dat het er 's middags minder druk was!

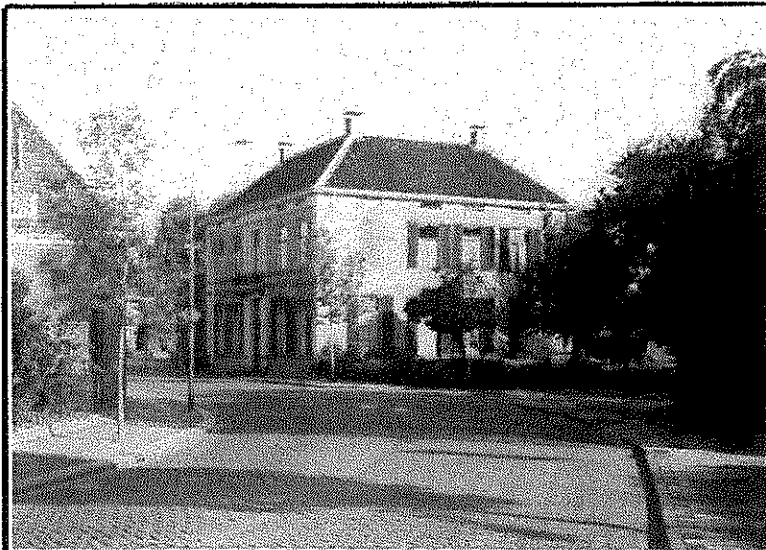
Het pand ernaast, een van de mooiste gebouwen die Borne ooit gekend heeft, was "'t Klumpershoes" van B. Klumpers en heeft de kiosk van Velner nog 6 jaar overleefd. Het is ± 1950 gesloopt om het verkeer ruim baan te geven.

J.B.F. Leuverink.

ZO WAS 'T, ZO IS 'T

Het gebouw rechts op de bovenste foto is de oude rijstpellerij van de Erven Wed. A. ten Cate. Het werd in 1969 afgebroken en stond op de hoek van de Grotestraat en de Abraham ten Catestraat, juist naast wat wij tegenwoordig het spanjaardhuis noemen. Dat gebouw is gelukkig wel gespaard gebleven.

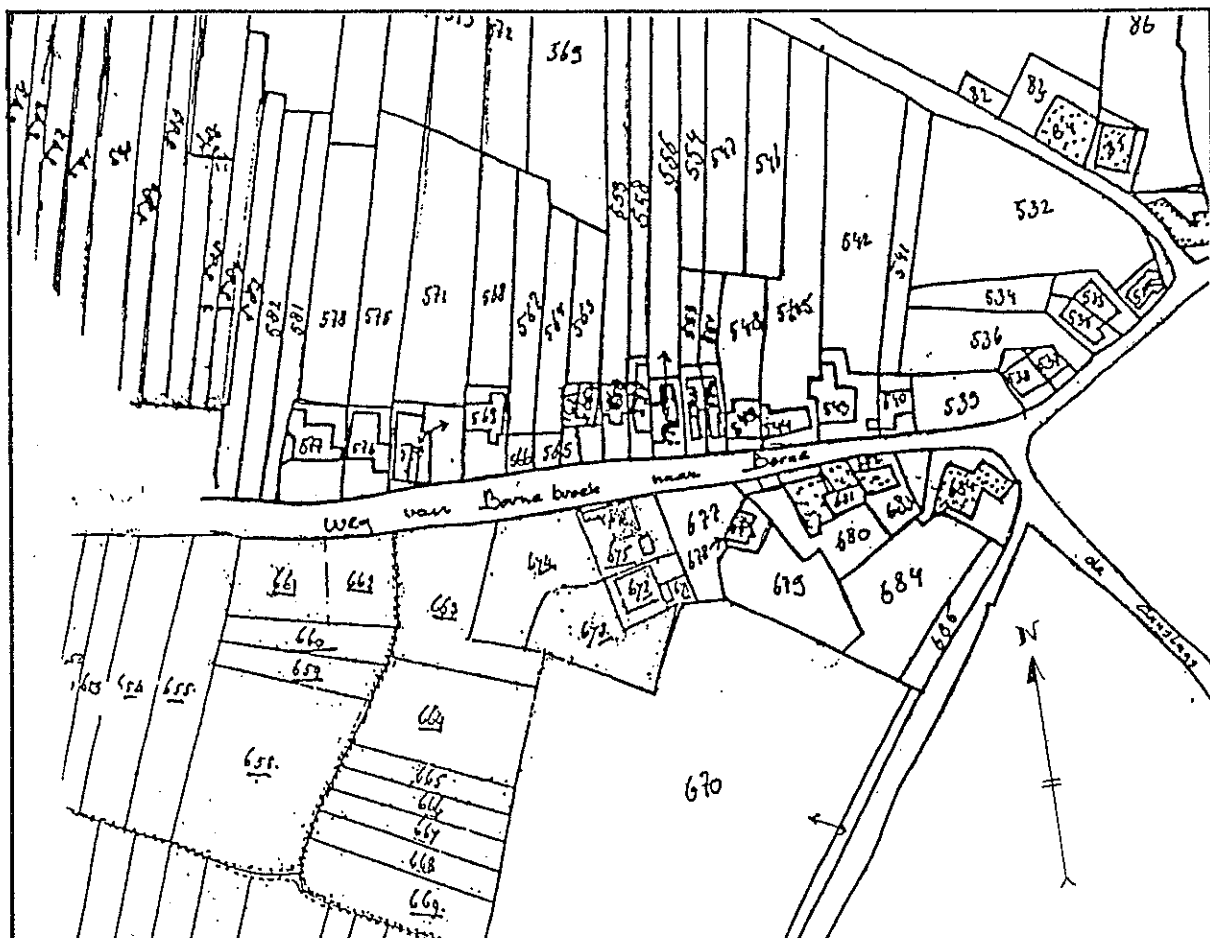

WIE WOONT WAAR? (3)

We gaan in deze nieuwe aflevering van "Wie Woont Waar?" nog even door met deze de bewoners van deze kant van de Grotestraat.

662. In dit dubbel huis was voorheen de kruidenierszaak van Meyer. Meyer zelf ging er met de boomkar op uit om de waar aan de man te brengen. Hiernaast is nu de Wereldwinkel waar vroeger achtereenvolgens was, de parfumeriezaak "Josette", Poedergeesje, Scholten, Neuenkirche en daarvoor de bloemenzaak "Gypsophila" van Willem ter Horst. Deze zaak is eertijds gesticht door toedoen van de firma Spanjaard. Willem ter Horst was n.l. zwaar reumapatiënt. Niet alleen verkocht hij bloemen in de zaak, hij had ook een kleine kwekerij achter de villa van Spanjaard, tegenover het stationsgebouw aan de Parallelweg.

Hij had een jongeman in dienst die daar geregeld zijn werkzaamheden verrichtte. Op een keer kwam Ter Horst eens kijken hoe de zaken er bij stonden, terwijl de jongen geknield aan het wieden was. Dat ziende werd hij razend. De jongen had het niet meer en keek hem vragend aan. Toen Ter Horst weer wat tot bedaren kwam zei hij tegen de jongen dat hij voortaan iets onder zijn knie moest leggen om reuma te voorkomen.

De vroegere Almeloschestraat na 1920 (thans Grotestraat) in de richting van Almelo. Het laatste huis links is de voormalige stoomkorenmolen van Vonke waarin later Brok zijn garage had.

Een ander waar gebeurd verhaal betreft dezelfde jongen in oorlogstijd: Door de Duitsers was er een bevel uitgevaardigd dat alle militairen zich in Assen moesten melden, zo niet, dan volgde straf. Met de gedachte "Onderduiken, ja of nee?" ging de jonge militair met een landbouwpas op zak met de trein naar Assen. De overvolle trein werd bewaakt door Duitse SS-soldaten. Aan de overkant van de rails in Assen, stond een treinstel dat de jongens naar Duitsland af zou voeren. Wat een schrik: "Zou ik daarbij horen?". De Waffen-SS had tot taak de jongelui naar de Willemkazerne te laten marcheren. Daarna was het afwachten wat er zou gebeuren. Met die gedachten werd hij door een landwachter aan de mouw getrokken en naar een afgelegen plaats geleid. Wat was het geval? De bewuste landwachter was niemand minder dan Meijer, de buurman van Ter Horst. Meijer herkende hem uit de tijd dat hij als jongen van 13-14 jaar bij Gypsophila had gewerkt en zei: "Jong wat doo ie hier?". Hij moest zijn papieren afgeven en in korte tijd was hij in het bezit van een vrijstellingspas. Waarom dit gebaar? Zaterdags en zondags verzorgde de jongen het paard van Meijer. Met een handdruk zei Meijer: "Maak rap da'j wier in Boorn komt, leefst met de eerste trein". Meijer is na de oorlog naar Duitsland vertrokken.

652. In 1890 kwam hier een vestiging van Ter Keurs, met smederij.

De Klippen.

"De Klippen" op het Bornse Veld. Voor de komst van de fabriek van S.J. Spanjaard in 1865, was dit hele gebied beschikbaar voor de inwoners van het dorp Borne en de bewoners van deze omgeving. Dit waren de z.g. "volkstuinten" en een klein gedeelte was nog heidegrond. De eigenaren waren de heren Dikkers. Dat betekende dat er dagelijks mest werd gebracht op de stukken grond, voor de verbouw van aardappelen en groenten.

Merendeels gebeurde dat met een kruiwagen waarop de tonnetjes mest stonden. Een W.C., zoals wij die thans gebruiken, kende men nog niet maar wel de z.g. "plee" met deksel. Onder die deksel werd de ton geschoven die natuurlijk steeds geleidigd moest worden. Bij deze kwalijke geuren kwamen nog die van de mesthopen welke, zoals toen gebruikelijk was, voor de woningen lagen. De gemeente waarschuwde telkens dat de mesthopen opgeruimd moesten worden en dat de mest dagelijks naar het land moest worden gebracht. Het is 1864 als hierover een bekendmaking komt waarbij de gezondheid als reden wordt aangehaald. In 1872 is er nog steeds geen verbetering te bespeuren. Langs de openbare weg zijn nog steeds mestkuilen waaraan velen zich zeker zullen hebben geërgerd.

Dat de op het land gebrachte mest niet prettig was voor de omwonenden, bewijst een ingezonden stuk in de Twentsche Courant van 1892. Het stuk ging over de mesthopen in de Klip en de beermest op de aspergebedden vlak achter huize Spanjaard. Deze aspergebedden hadden enkele dagen onbedekt gelegen en stonken verschrikkelijk, tot ergernis van Ledeboer. Deze diende een klacht in waarbij ook geklaagd werd over de slechte weg. De gemeente Borne verklaarde de klacht niet gegrond en verklaarde dat de weg in een uitmuntende staat verkeerde (vooral door de zorg van de heren Spanjaard) en ze vonden het een "arrogante" aanmerking van de heren Ledeboer.

De bewoners van de Klippen stonden achter de uitspraak van de gemeente, dit waren H.A. Stoelers, J. Ooink, J. Banis, H. Kooiker, H. Mulder, G.J. Slettenhaar, G. Frost, H. Berendsen, G.A. Weber en G. Vaalt.

Een onbekende "zindelijke" inwoner van Borne had toen een goed idee, hij stelde n.l. voor een Eau de Colognefabriek op te richten. De heren Ledeboer zouden dan voor een groot deel van stank bevrijd zijn. De beste plaats voor de fabriek zou nabij de Klippen zijn!

M.G.E. van Harten - Fransen.

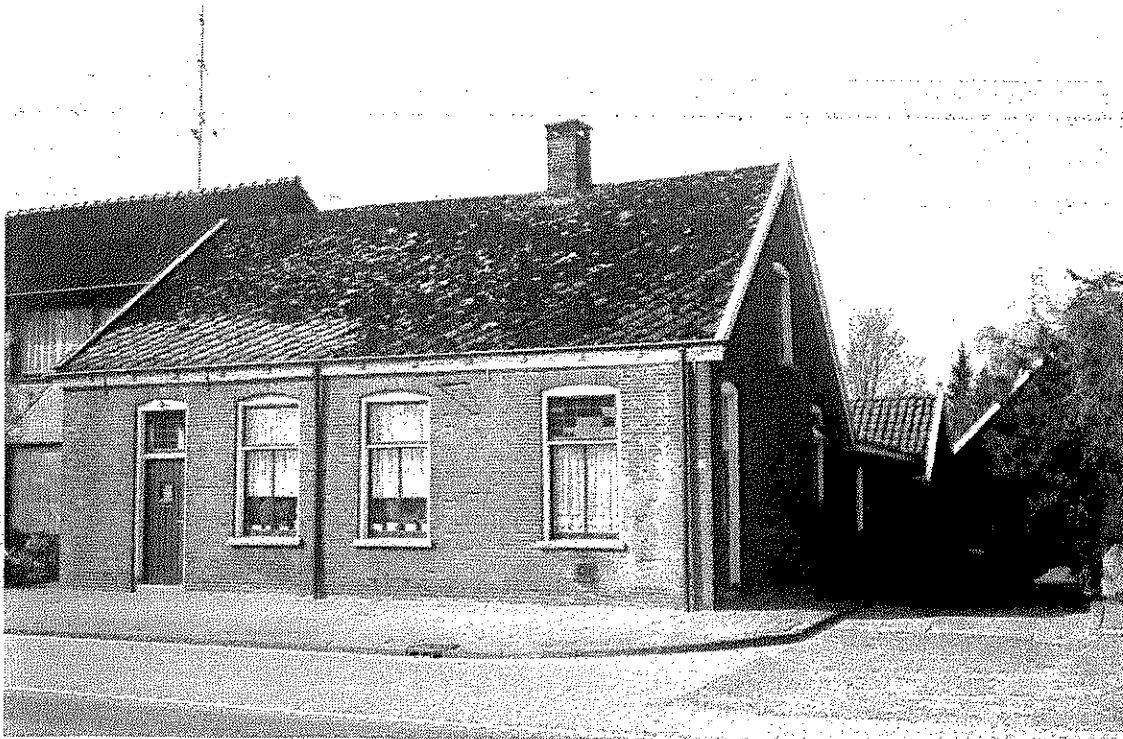
Bronnen:

Protocollen van het gericht Borne; Volkstelling 1830; Twentsche Courant 1892; Gemeentelijke verslagen; Overleveringen; Notarieel archief.

N.B. De foto op pagina 28 van de eerste aflevering in deze rubriek (B en B, jrg. 5, N°. 1) blijkt niet afkomstig uit het archief van Mw. Van Harten-Fransen, doch komt uit het Gemeentearchief uit de collectie A.C. Meijling).

ZO WAS BORNERBROEK 5

In de Pastoor Ossestraat op nummer 17, staat het oude huisje van J.W. Bolscher (de Meijer). Het is in de loop der jaren wat kleiner geworden. In zuidelijke richting (de linkerkant op de foto) was het vroeger namelijk zo'n 5 m langer. In feite een pand van 3 woningen waarvan een deel heeft moeten wijken voor de ernaast gebouwde woonhuizen.

In het deel van het pandje dat is overgebleven was vroeger, links, een café, d.w.z. het gedeelte met de deur met 2 ramen. Het rechterdeel, het andere raam en de deur opzij met de daarachter gelegen stal en schöp, was het woongedeelte. Dit deel is ook nog een aantal jaren als winkel in gebruik geweest. Het huis is dicht aan de straat gelegen, op de rooilijn, en een eenvoudige woning met een zadeldak, belegd met leisteen in ruitvorm, dat aan de achterzijde doorloopt als z.g. afdakswoning. Het is rond de eeuwwisseling gebouwd en als zodanig van stedenbouwkundig belang.

A.J.M. Hodes.

Ast good is muj t good loatn

PUBLICQUE KERKEN EN HET POLITICQUE BESTIER

(De Kerken en de Politiek anno 1789)

Momenteel is de verhouding tussen kerk en politiek ook erg actueel. Maar dat er, ook wat dit betreft, niets nieuws onder de zon is, kan blijken uit de resolutie (besluit; bekendmaking) d.d. 14 maart 1789 van "Ridderschap en Steden der Staaten van Overijssel". Daarin constateren deze om te beginnen dat "verscheiden bedienaren des Goddelijken Woords" zich gedragen alsof de Overheid "niet in weezen meer was". En dan komt het: "eenige van Dezelve hebben zig durven(!) veroorloven het politicq bestier, hetzij den Staat of deze Provincie rakende, op den Predikstoel aan te roeren". Daardoor hebben deze "niet weinig medegewerkt tot de verstoringe van de rust en eendragt in deze Provincie.

Daarom wordt de Predikanten gelast "hunne respective Gemeentes in te scherpen het respect en de obediëntie (gehoorzaamheid; onderdanigheid) welke de Onderdaanen schuldig zijn". Voorts: "speciaale last aan de predikanten om zig zorgvuldig te onthouden zaken van Staat, Policie of Regeeringe op den Predikstoel aan te roeren". Indien zij zich niet aan deze opdracht zouden houden, zal van "zodanige predikanten hun tractement datelijk (direct; vanaf nu) worden ingehouden".

Verder wordt uitdrukkelijk de volgorde in het bidden voor de Overheden vastgesteld, "namentlijk, eerst voor Haar Edel Mogende Heeren Staaten van Overijssel(!), voorts voor de Heeren Staaten van de andere Vereenigde Provinciën, Haare Vrinden, Buuren en Bondgenooten; midsgaders voor de Staaten Generaal en de Raad van Staaten; daarna (als vijfde in de rij!) voor zijne Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassauw, Erfstadhouder, Capitain Generaal en Admiraal dezer Provincie; voor Haare Koniglijke Hoogheid en Derzelve Doorluchtig Huis". Daarna komt de plaatselijke Magistraat aan de beurt.

Indien de predikant zich niet aan deze resolutie zou storen, bedroeg de boete tien Goudguldens ten behoeve van de plaatselijke Diaconie! En de predikant die mocht denken te kunnen volstaan met het bidden van het Onze Vader, wordt er nadrukkelijk op gewezen om in dat geval in zijn "voorgebed voor dezelve Hooge Regeeringe te bidden als voorschreeven is".

En dan te weten dat in deze resolutie, het Onze Vader "het allervolmaakste Gebed" wordt genoemd!

A.A. ten Kate.

2

Goudgulden uit 1630
van de stad Deventer.

VICE-VERSA, WELBERGEN-WELEVELD

De bron van dit fantasieverhaal, in Rossums dialect, komt uit de dagboeken van Sweder Schele, heer van Weleveld, heer van Welbergen (1569-1639).

Hij schreef de dagboeken in de periode 1589-1637, met een onderbreking tussen 1624-1628.

Wie schriefft september 1629. De zomer van dit jaar was heet west en der was hoast gen reagn valn. Dit har tot gevolg dat de row nich was greuid en de grounstof veur het maakn van roggestoet bepearkt veurhaandn was.

De leu wusn woar as ze an too wadn. Tot an de volgende oogst, hoppelik dat der dan meer van 't laand kwam, mosn ze het doon met n meender product, het "ekkeln-brood". Dit was n mengsel van twee deel row en een deel gemaaln ekkel. Disse ekkel wördn bie mekaar gardert in 't bos, wördn kocht um het eek der oet te haaldn en nogmoals good heet stokkert um de schel der of te haaldn en dan te maaln tot ekkelmel.

In Holland was het in dee tied politiek gezeen nogal ne rommel. Het laand zat in de slotjoarn van n tachtigjoarign oorlog

Het huis Welbergen.

en dan weer wadn de Spanjaardn de baas en dan weer har de Republiek der Verenigde Nederlanden stukn heroverd. In Twente wadn de leu mennigmoal bang en wördn doarbiedan ok vaak oaverloopt duurallelei gespuis dat zochtn noar etn en weardevölle dinge. Vaak wadn het köpkelkes soldoatn dee wadn ofslötn van ear garnizoen of prebeerdn n good henkomn te

zeukn. De adel, ok hier in Twente, was der ok mangs slim an too, zee wadn hoast nich in stoat duuraln aarmood van de boern ear leavn op "niveau" te hoaldn.

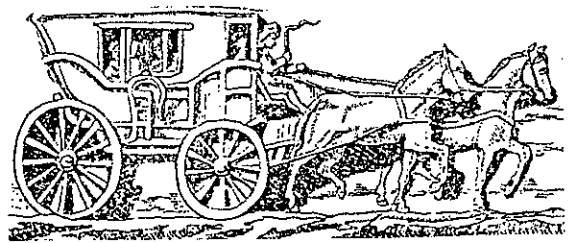
Het Weleveld in Borne gelegn ten Noord-Oostn van Zeandern, aan de oale weg noar Oldnzel bie de Boornse bek, was al joarn laank n toovluchtsoord van soldoatn west van zowel de Spaanse

as Staatse troepn. Sweder Schele, bezitter van het hoes en völle groundn en boerderijn der umhen, prebeerdn zovöl möggeklik de bool oavereand te holdn en op te knapn as de tied en de umstandigheedn het too löatn.

In 1626 vertrök hee echter met zien gezin noar Het Welbergen vlak bie Gronau. Het Welbergen har hee in 1626 earfd van zien oaverleadn zuster Anna. Met ziene tweede vrouw Anna Brawe en de keender oet zien eerste huwelijk en ok al drie oet dit tweede huwelijk veuln zee zich doar veiliger. Ok was doar meer weeld um te scheetn.

Bie Het Weleveld konn ie good viske vangn en zo was der toch van alns bie de haand um n good en vuural n adelijk leavn te leidn.

Het was in dee tied dat op nen mooin noazommerdag in september in het joar 1629, Anna Brawe met ear gevolg van Het Welbergen op pad ging um op Het Weleveld in Borne wat persoonlijke dinge op te haaldn. Zee wol dan tegeliek ok wat voar row metnemn noar Het Welbergen. Anna reisdn per koets en het gevolg bestun oet n paar platte waagns, elk trökkn duur n span pearde. Tehoop wadn der twaalf pear op pad en het neudigde pearde en bedeedersvolk. Bie mekaar n heel konvooi dat in Borne zounder problemen ankwam.

Anna reisdn per koets....

Op Het Weleveld wördn de row oplaadn. De hofhörige boern van Het Weleveld mosn, ondaanks dat de roggeogst was tegn valn, an ear verplichtingn voldoon en n groot deel ofstoan an n heer van Het Weleveld. Woarschienlik har Sweder der veur zoargd dat nen beheerder op Het Weleveld de bool in de gaatn höl en der veur zoargn dat de boern ear verplichtingn noa kwamn.

Now har de werrevrouw van de Spaanse drost Mulert, den in 1626 oet Oldnzel was verdrevn, en dee now in de nōagte van Het Welbergen woondn, vernömn dat Anna de kaant van Oldnzel oetgung en Anna vrogt of zee oet Oldnzel nich veur ear ne kist wol metnemn met luk persoonlike bezittingn. Deze kist was in 1626, toen Oldnzel was veroverd, blievn stoan.

Oet "goothartigheid" zoas Sweder later in zien dagbook schreef beloafd n Anna de kist met te brengn.

Op de terugweg wördn Oldnzel binn redn en wördn disse kist in laadn en gung het op Gronau, op Het Welbergen an.

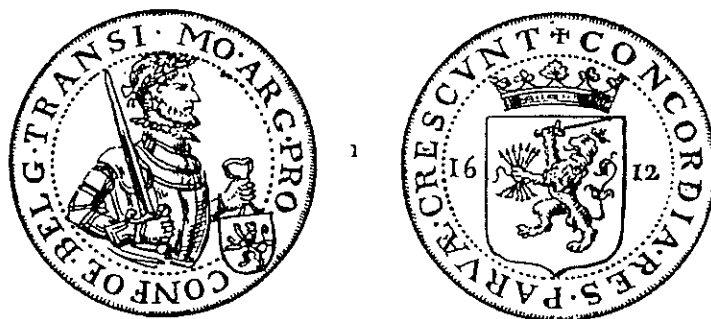
Now blik oet antekeningn van Sweder Schele dat eargens tuske Eanske en Gronau, an de kaant van Hoksbeargn het konvooi wördn meut duur ne koppel van zo'n twintig soldoatn dee oet wadn op geald en goaldweark. Woarschienlik wadn het soldoatn oet n garnizoen dat bie Lingen was legerd en luk in disn strek van Twente löapn te lanterfantn, boerderiejkes oavervöln en zich verriekn met aandermans spul.

n Aanvoerder van het köppelke ongeregeld kwam tot vlak bie de koets van Anna Brawe en gaf ear te kenn dat het hele spul mos stopn, zee wadn umsingeld duur gewoapende soldoatn en hadn gen kaans um vot te komn. Anna keus eier vuur ear geald en gaf opdracht an ear ruiters um te doon wat de soldoatn ear beveeldn, bang dat ze was dat der ongelukn zoldn gebeurn. Ounderwiel dachtn ze bie zichzölf, dit zal ik nich zoa mer oaver mie hen loatn goan, doar maak ik weark van, loat ze mer eens wochtn.

Alle twaalf pearde wördn oetspan, de ruiters, het aandere peardevolk en ok de bedeendes van Anna wördn vastbundn an de waags met row. Anna moch in ear koets blievn zitn. Luk ontzag vuur de adel was der toch wal, ok bie disse soldoatn.

Alles wördn oaverhoop haald en ok de kist van de Spaanse drost Mulert wördn losbrökn en alles wördn der oet smetn. Nöast wat papiern en zeggels kwamn der ok nen zak met 400 rijksdaalders oet en dat kon dat soldoatnvolk good broekn.

Het verwondern Anna Brawe dat der geald in zat, doar was ear niks oaver vertöln duur dee werrevrouw en zee wördn nog vergrelder op dat gespuis. Dat kon zee nich op zich loatn zitn, zee was nich veur niks trouwd met nen Schele.

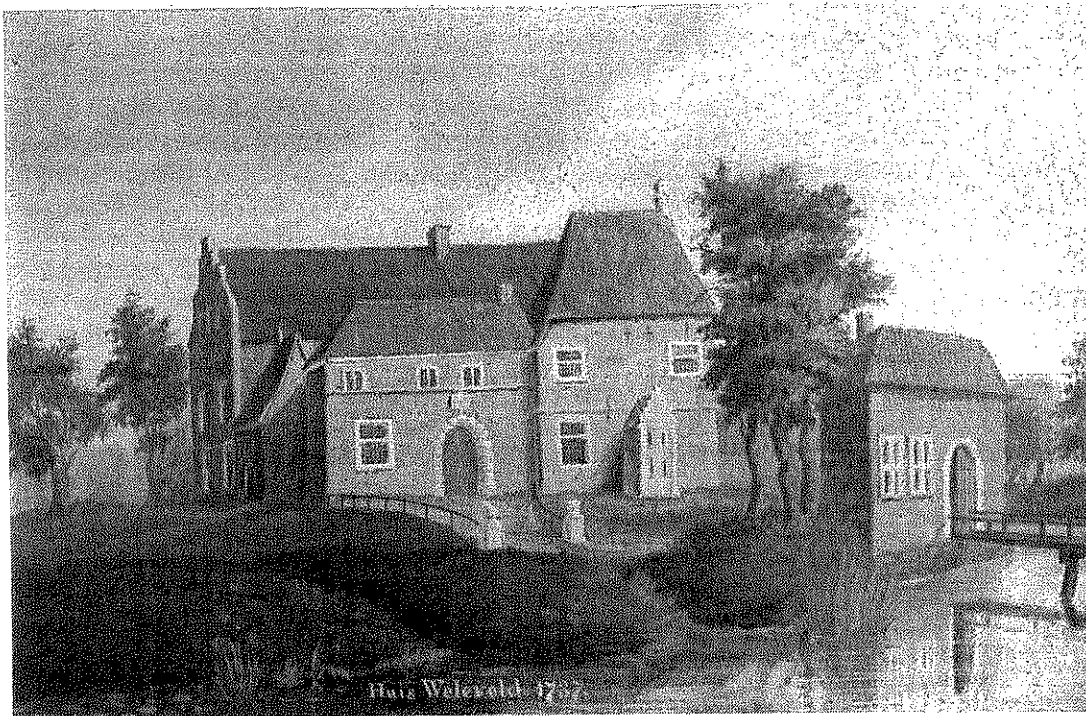
Rijksdaalder uit 1612.

Noadat de soldoatn alles hadn noakekn, zölf s wördn de voar row nog deurstökn met laansn, höldn zee het op Hoksebargn an.

Noa dat Anna en ear volk de bool weer op de rie hadn, de pearde veur de waags hadn spann, gung het op Eansche an um n oaverval an te gevn. In Eansche veuldn ze der weanig veur um der wat an te doon en Anna, nog aait onwies kwoad, gaf ear ruiters opdracht um alns op alns te zetn um dee solsoatn te achterhaaldn en um te prebeern in ealk geval dat geald van den Spaansn drost weerum te kriegn.

Vlak bie Hoksebargn lukn het de ruiters um de soldoatn in te haaldn en duur te proatn en ear te oavertuugn dat dat geald ok ear geald nich was, wusn zee van de 400 daalders der 280 weerum te kriegn.

Het Weleveld, schilderij van H. ter Meulen Jacobz. uit 1883.

Ik vroeg mie of of het bie proatn is blevn, mer het resultaat was nich slecht.

Met ne vertraging van nen halvn dag en 120 daalders armer gung het verdan op Het Welbergen an. Doar dee Anna op 21 september ear beklag bie ear man Sweder Schele. Den wördn ok knap hellig en bekeek zölf de kist woaroet dat geald was vothaald. Tot ziene verbazing kwam hee der achter dat de kist van binn völ kleaner was as n boetnumtrek angaf en woarachtig, de kist har nen dubbeln bodn. Het zol hem niks verwoundern dat doar ok nog völ geald in zat en now wördn het hem ok dudelik woarum zee dee kist oet Oldnzel met mostn nemn. Zee wadn broekt!

Sweder oaverlegn met Anna en zee beslötatn dat zee zoa rap möggelik mosn zeen van disse kist of te komn. Hee wol ziene neutraliteit, den hee hoog in 't vaandel har stoan, nich in discrediet brengn en absoluut nich wördn broekt um an duustere zaakn met te doen. Nog op den zölfdn oavond schreef hee nen brief an de werrevrouw van Mulert en dee doarin zien verhaal wat Anna was oaverkömn. Van de dubbln bodm sprak hee nich. Hee verzocht n ear um zo rap möggelik dee kist op te haaldn, bang as hee was dat der nog meer ongelukn met zoldn gebeurn.

Ok wördn der nen brief zundn noar de drost van Lingen en noar n kapitein den verantwoordelik was vuur dat leger dat brandstichtend en roavend roundtrök.

Het antwoord van n kapitein was formeel: as was bewesn dat soldoatn oet zien leger disn oaverval op ear geweetn hadn, dan zoln ze wordn straft.

De werrevrouw van de Spaanse drost Mulert beslôat zölf nog noar Lingen te goan um ear 120 rijksdaalders, in dee tied n nich gering kapitaal, weerum te kriegn.

Sweder Schele schreef alles op in zien dagbook, woar hee in 1629, noa joarn laank niks te hebn opschrevn, weer met was begunn. Der steet jammer genog nergens vermeld of de werrevrouw ear geald weerum hef kreggn.

Bert Wolbert.
Borne, 28 dec. 1995.

Literatuur.

1. Mr Adri de Bakker en drs Dick Schlüter.
Gott betert desen tidt.
Twents-Gelderse Uitgeverij De Bruyn, Oldenzaal 1995.
2. Jhr A.J. Gevers en A.J. Mensema.
De Havezaten in Twente en hun bewoners.
Waanders Uitgevers, Zwolle 1995.
3. De Heer en Mevrouw de Bakker.
Transcriptie dagboeken van Sweder Schele, vier mappen met 1800 pagins's tekst, 1995.
4. Bert Wolbert.
Genealogie Weleveld Borne; eigen aantekeningen.

NIEUWS

Bij het Rijksarchief in Overijssel te Zwolle verscheen het **Repertorium op de Overstichtse leenprotocollen 1379 - 1805** door Mr. E.D. Eijken. De serie omvat een indexdeel met inleiding en 7 delen waarin 2115 leengoederen zijn beschreven. De goede index ontsluit een schat aan gegevens over lenen, beleeningen en andere rechtshandelingen die op leengoederen betrekking hebben. Bij overgang van bezit wordt de bezitter genoemd, maar ook de familiebetrekking tot de vorige bezitter. Zo wordt vaak een reeks van generaties van een familie in beeld gebracht. Het materiaal is gerangschikt naar rechtsdistrikt en buurtschap en bevat alle namen van personen die beleend werden in Salland, Twente en het Land van Vollenhove over de jaren 1379 tot 1805. Daarnaast zijn de beleeningen opgetekend in Drente, Gelderland en het Graafschap Bentheim, voor zover ze de Overijsselse Leenkamer te Utrecht (later te Zwolle) betreffen. Een bijzonder boeiende bron is nu geopend die voor onderzoekers van geschiedenis van groot nut kan zijn. Aanbevolen! Verkrijgbaar bij het Rijksarchief in Overijssel, Eikenstraat 20, 8021 WX Zwolle. Prijs ca. Fl. 250,00.

MONUMENT 3

De voormalige bisschoppelijke boerderij, vroeger genaamd "Hof te Borne" en thans "De Meijershof" genoemd, is gebouwd in neoclassicistische stijl. De architect kennen we niet, maar wel weten we dat het huidige gebouw in 1877 tot stand kwam als belangrijkste opstal van dit complex. Het dwarsgeplaatste, 19^e eeuwse, voorhuis (foto) is opgetrokken in baksteen en gedekt met golvende friese pannen op een schilddak met hoekschoorstenen. De gevels zijn voorzien van een gepleisterd plint en er zijn tevens gepleisterde hoeklisenen aangebracht. Onder de dakgoten bevinden zich brede kroonlijsten. De ramen hebben getoogde bovendrempels en de grote dakkapel heeft een tympaanafdekking met gepleisterde omranding. Het complex, dat nog als boerderij in gebruik is, heeft bijgebouwen uit verschillende bouwperiodes zoals een wagenloods (1909), een schuur (1912) en een landbouwschuur (1960). Het geheel is thans een karakteristieke 19^e eeuwse boerderij die enkele voorgangers heeft gehad welke als bestuurscentrum fungeerden. Daardoor is het complex voor Borne van groot historisch belang.

EEN BORNSE JONGEN IN DE FRANSE TIJD (2)

In BOORN en BOERSCHOP jrg. 5, No 2, pag. 61, staat een interessant verhaal over Jan Meijer die in krijgsdienst zijn zinnen verloor en vervolgens werd overgebracht naar Borne en ter verdere verzorging werd overgedragen aan de Hervormde Diaconie. Aan het eind van het verhaal stelt de auteur, A.A. ten Kate, drie vragen:

1. Wat heeft Jan "in 's lands dienst" toch wel meege- maakt dat hij zijn verstand verloor?
2. Zou Jan nog weer (wat) beter geworden zijn?
3. Waar zou Jan hier in de kost geweest zijn en voor hoelang?

Deze vragen interesseren mij en geven mij tevens de kans eens te beproeven in hoeverre de bronnen die we van het Rijksarchief gekregen hebben (zie elders in dit nummer) een hulpmiddel kunnen zijn om wat meer over de achtergronden van Jan Meijer te weten te komen. Dit heeft het volgende opgeleverd:

Op 18-12-1735 wordt te Borne gedoopt Hermannus Meijer, als kind van Jan Meijer en Berendiene ten Have (lit. 1). Hermannus Meijer is eerst gehuwd met Eva ten Segger uit welk huwelijk geen kinderen vermeld worden in het N.H. doopboek.

Op 4-5-1774 geeft Hermannus Meijer aan dat zijn vrouw Eva ten Segger overleden is op 23-3-1774 en dat hij als erfenis van haar verkregen heeft 1/6 deel van een half huis en ongeveer 2 spint land, alsmede 1/10 deel van een huis en 1/10 deel van een halve hooimaat bij Stroonhuys in Hertme (lit. 2).

Hermannus Meijer hertrouwt met Berendina Kattelaar en uit dit huwelijk worden twee kinderen geboren. In het voornoemde N.H. doopboek wordt de geboorte vermeld van Evert Jan Meijer op 26-2-1778, zoon van Hermannus Meijer en Berendiena Katteler, eheluiden te Borne, welk kind evenwel op 3-3-1778 ongedoopt overleden is (lit. 1). Na verloop van negen jaar, op 19-1-1787, wordt dan geboren **Jan Meijer**, die het onderwerp is van dit verhaal. Hij wordt gedoopt op 21-1-1787. Zijn vader is dan reeds 51 jaar oud en Jan groeit op als enig kind (lit. 1).

Het geboortehuis van Jan Meijer blijkt ook te achterhalen. Zoals hiervoor vermeld erft Hermannus 1/6 deel van een half huis van zijn eerste vrouw Eva ten Segger, terwijl 1/6 deel reeds aan hem behoort wegens de huwelijksgoederengemeenschap met Eva. Op 20-1-1781 geeft Hermannus Meijer aan, de koop van 2/3 deel van een huis en hofgrond, zoals door hem gekocht op 8-9-1780, voor f. 160,00. Door deze koop wordt hij dus volledig eigenaar (lit. 3).

In een ander register (lit. 4) dragen op 12-11-1780 en 24-1-1781 Berend ten Segger en vrouw Catharina Bouwhuis en Hendrik ten Segger en vrouw Hendrina Hobbelink de voornoemde 2/3 delen van het huis en de hofgrond, over aan Hermannus Meijer en vrouw Berendina Kattelaar, zoals door hen bewoond en gebruikt. Met andere woorden, hij heeft zijn zwagers uitgekocht. Uit de begrenzingen in de koopactes blijkt, dat het gaat over het pand Borne 59, later kadastraal sectie D 410 en 411. Op dit perceel staat thans het huis Grotestraat 137.

Zoals gezegd was Jan enig nog levend kind uit het huwelijk van Hermannus Meijer en Berendina Kattelaar. Hoe de rest van zijn familie in elkaar zat, kunnen we vinden in het testament van zijn tante Hendrika Meijer (geb. Borne 1742; overl. Borne 1804). Zij is weduwe van Cornelis van der Beijl, overleden te Amsterdam. Zij heeft geen kinderen uit dit huwelijk. Wel heeft ze een stiefdochter uit een eerder huwelijk van haar man, n.l. Catharina v.d. Beijl, wonende te Amsterdam. Hendrika Meijer is teruggekomen naar Borne en maakt daar op 19-11-1803 haar testament en is kort daarna overleden.

Van haar broers en zusters is alleen een jongere zus Johanna Hermanna Meijer (geb. Borne 1745) nog in leven en deze woont in Amsterdam als weduwe van Derk de Lange. Hermannus Meijer is reeds overleden en Berendina Kattelaar (haar schoonzus) krijgt een legaat van f. 50,00. De kinderen van haar andere overleden broers die bedacht worden met legaten of benoemd worden tot erfgenamen, wonen in Amsterdam. Alleen Benjamin Meijer (geb. 1761) woont nog te Borne. Deze komt evenwel niet voor in de registratie van overledenen die vanaf 1806 is bijgehouden. Ofwel hij is dus voor 1806 overleden, of hij is voordien uit Borne vertrokken. Ook Berendina Kattelaar komt niet voor in de registers van overledenen vanaf 1806 en zij is waarschijnlijk voordien overleden.

Als Jannes Meijer in 1810 (hij is dan dus 23 jaar) wordt opgeroepen voor de "krijgsdienst" zijn beide ouders overleden en woont er geen familie van hem meer in Borne. Voor zijn vertrek verkoopt Jan Meijer, meerderjarige zoon van Hermannus Meijer en Berendina Kattelaar, op 23-1-1810 zijn halve huis No. 59 in de Horst in Borne, met 1/3 van de put en grond voor f. 130,00 aan Teunis Bussemaker, fabrikteur te Borne (lit. 6).

Waar Jan na zijn terugkeer in de kost is geweest kunnen we lezen in het Diaconieboek (lit. 7). Jaarlijks worden personen die onder de zorgen van de Diaconie vallen publiek uitbesteed. In het voornoemde boek treffen we aan:

Condiëtiën der publieke armebesteding gehouden 27-12-1818 in de kerk.

1. Deze besteding zal geschieden voor de tijd van één jaar, aanvang nemen den 1 januari 1819 en

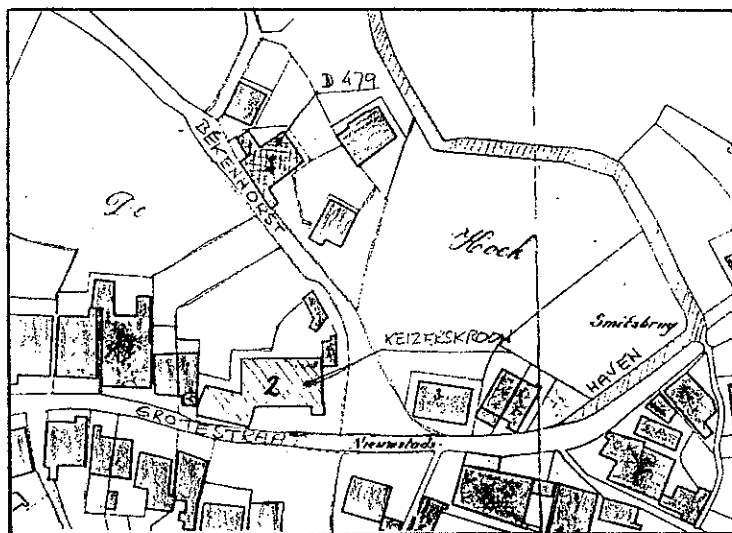
het geheelen jaar doorduren, zoover geene wettige redenen bestaan, om welke de diakenen, onder voorkennis van den kerkeraad zouden moeten weernemen, bijvoorbeeld kwade behandeling, onthouding van het nodige, en soortgelijke.

2. De volwassene besteedelingen en de kinderen zullen het voor hun voegende en hun krachten niet te boven gaande werk gehouden zijn te verrichten.
3. De kinderen zullen het geheele jaar door eenmaal des daags naar school gaan, en zoo wel als de volwassenen tot behoorlijk gebruik van den openbare godsdienst en der categezatiën gehouden zijn en door de aannemers daartoe worden opgewekt.

Op deze voorwaarden zijn besteed:

Jan Meijer	voor f. 37,00 bij Gerrit Jan Zwaantje.
Anneke Meijling	voor f. 18,00 bij Jan Schepers.
Jan Meijling	voor f. 32,00 bij Eversboer.

Gerrit Jan Zwaantje is waarschijnlijk een bijnaam en ik heb niet kunnen vinden wie hij is en waar hij woont. Zo zie je

Het huis aan de Bekenhorst waar Jan Meijer lange tijd woonde stond op sectie D 479.

maar weer, als je één vraag beantwoordt, krijg je weer een andere terug. Uit het vorenstaande blijkt dat de kosten, groot f. 105,00 per jaar, in de subsidie-aanvraag aan de Gouverneur van Overijssel overtrokken zijn. Ook toen werd blijkbaar al meer subsidie gevraagd in de hoop het reële bedrag te krijgen.

Anneke en Jan Meijling zijn twee minderjarige kinderen van Petrus Meijling, die op dat moment als

remplaçant (plaatsvervanger) voor iemand anders in militaire dienst is, terwijl hun moeder overleden is. Ook van dit gezin kan een tragisch verhaal worden verteld.

Uit het bevolkingsboek der gemeente Borne d.d. 1-1-1830 (lit. 8) blijkt dat Jan Meijer woont in het pand Borne 132 bij het echtpaar Gerrit Doeschot (wever) en Helena Overdijk (spinster). Kadastraal was dit sectie D nummer 479 (zuidelijk gedeelte). Thans staat op dit perceel het huis Bekenhorst 14.

In 1830 was Jan 43 jaar oud en van hem staat vermeld dat hij zonder beroep was. Dat is zeer uitzonderlijk voor personen tussen 15 en 70 jaar, zodat geconcludeerd mag worden dat het met de "zinneloosheid" van Jan Meijer niet meer goed is gekomen. Ook de laatste 15 jaar van zijn leven heeft Jan blijkbaar bij Gerrit Doeschot gewoond. In het overlijdensregister van de gemeente Borne uit het jaar 1845 acte No. 17 geven Gerrit Doeschot (landbouwer) en Gerardus Meijling (bierbrouwer) als naburen aan, dat Jan Meijer, oud ruim 60 jaar (zonder beroep) op 15-3-1848 te Borne overleden is.

H. Woolderink.

Literatuur.

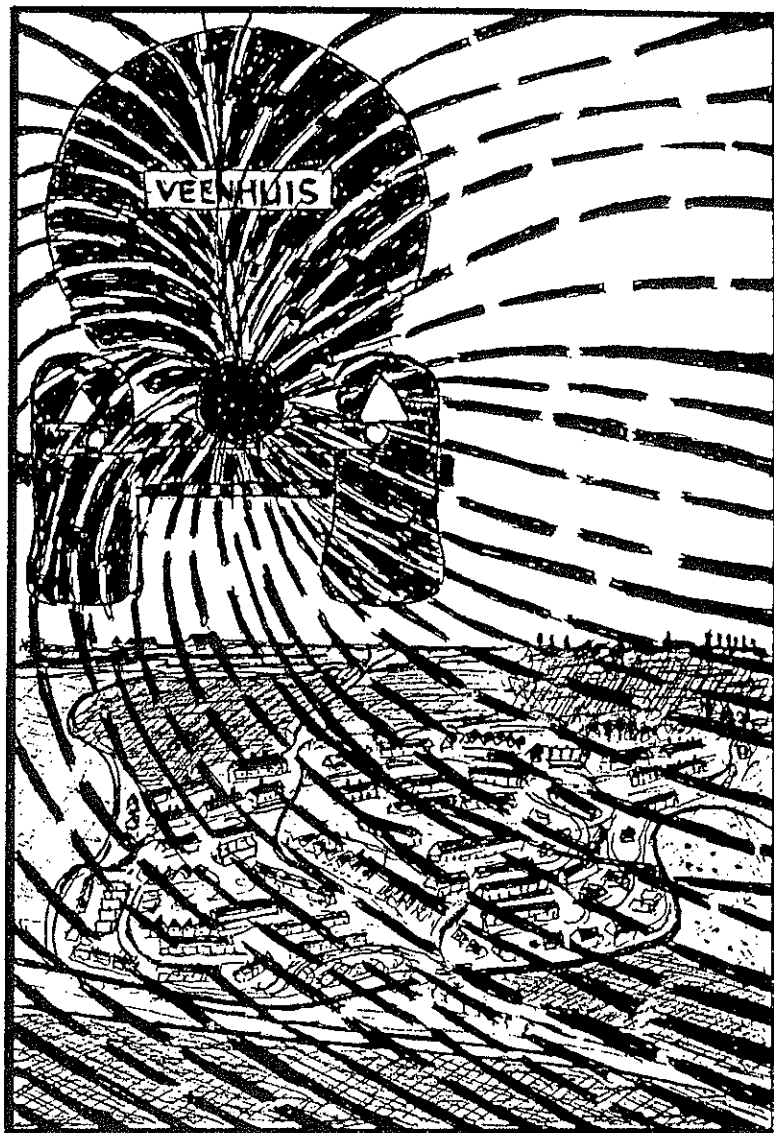
1. R.A.O. Zwolle, retroacta burgerlijke stand gemeente Borne, No. 55: doopboek N.H., 1728-1812.
2. R.A.O. Zwolle, archief richteramtb Borne, No. 34, fol. 126.
3. R.A.O. Zwolle, archief richteramtb Borne, No. 34, fol. 165.
4. R.A.O. Zwolle, archief richteramtb Borne, No. 2, fol. 132-133 en fol. 144-146.
5. R.A.O. Zwolle, archief richteramtb Borne, No. 9, fol. 102-106.
6. R.A.O. Zwolle, archief richteramtb Borne, No. 4, pag. 63-64.
7. Archief N.H. Kerk Borne, No. 163, diaconiënboek 1735-1822.
8. Gemeentearchief Borne, bevolkingsboek 1-1-1830.

NIEUWS 2

Op basis van gegevens uit de 1800 pagina's tellende transcriptie van de dagboeken van Sweder Schele (1569-1639), in 5 jaar tot stand gebracht door mr A. de Bakker en echtgenote, verscheen het boek "Gott betert desen tidt", geschreven door drs Dick Schlüter. Ondertitel: "Jonker Sweder Schele: ooggetuige van de Tachtigjarige Oorlog". Uitgave: Twents-Gelderse Uitgeverij De Bruyn, Oldenzaal.

Op 177 pagina's geeft Schlüter een goed beeld van de mens Sweder Schele en zijn leefwereld. De Jonker, die de havezathe het Weleveld bij Zenderen bewoonde, wordt fraai geschilderd in een moeilijke tijd waarin zowel de 80-jarige oorlog (1568-1648) als de (Duitse) 30-jarige oorlog (1618-1648) grote invloed had op het dagelijks bestaan in Twente en Westfalen. Het goed gedocumenteerde en fraai geïllustreerde boek kan een aanwinst worden genoemd in de reeks publikaties over Twente. Beoefenaars van de lokale Bornse geschiedenis mogen dit boek zeker niet missen! Prijs f. 34,90.

STROOM ESCH
(Over de nieuwbouw)

Buiten blaast
westenwind
illegaal
uitgereden mest
over de
nieuwbouw

nieuwe bewoners
ontdekken
met
volle teugen
het platteland.

Lejo van Kuijeren.

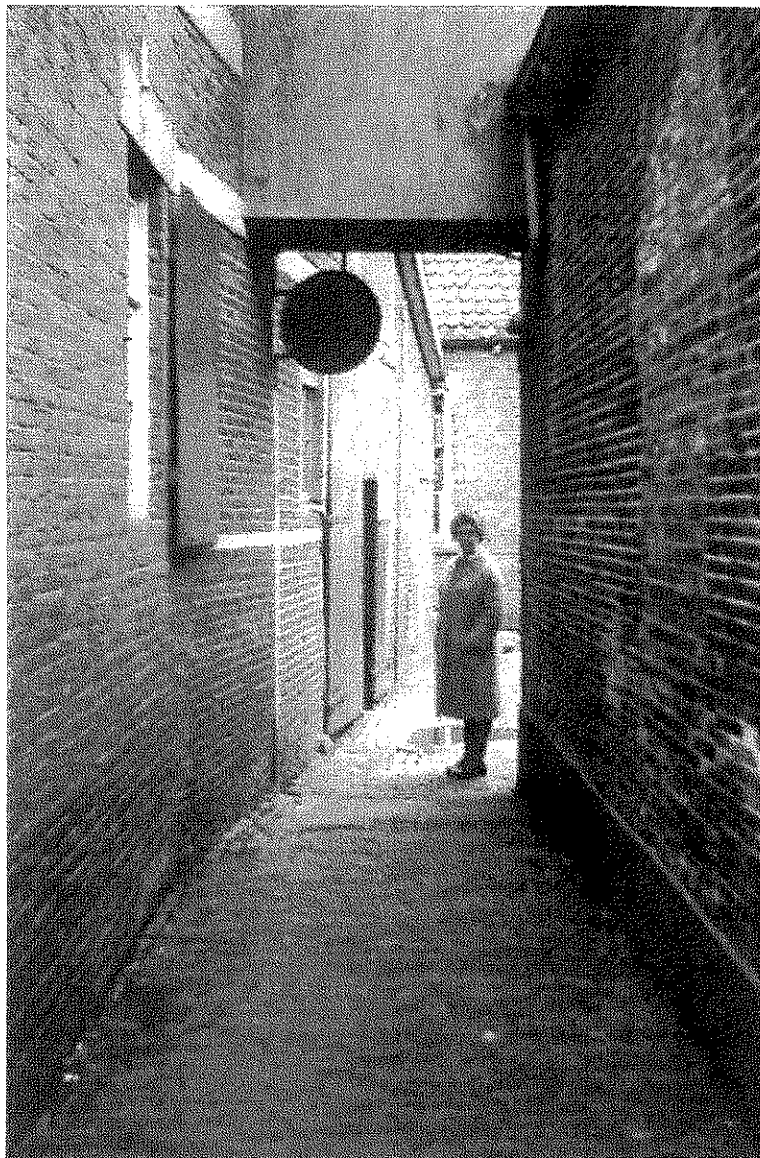
STROOMESCH

JBFL '95

Hoe harder aj in de stront reurt, hoe harder as t stinkt

WIE WEET?

Deze foto is gemaakt in de jaren 50 en geeft een beeld van het "Gruttersganke" dat tussen de gebouwen van "De Grutter" doorliep vanaf de Grotestraat naar de Oude Kerk. Wie van de lezers kan ons vertellen wie de dame is die hierop staat? Opgave graag aan de redactie of aan een der redactieleden.

Ook Uw buurman of buurvrouw wil misschien meer over heemkunde weten. Laat hem of haar BOORN en BOERSCHOP eens zien en stel voor om ook lid van onze vereniging te worden. Doe het nu!